

İslam Savaş Hukukunun Temel İlkeleri Ekseninde Nehcü'l-Belâğâ*

Veysel NARGÜL**

Nahj al-Balagha in The Axis of Basic Principles of Islamic Law of War

Citation/©: Nargül, Veyssel, (2011). Nahj al-Balagha in The Axis of Basic Principles of Islamic Law of War, Mîlel ve Nihal, 8 (3), 115-150.

Abstract: In this study, the information about war in Nahj al-Balagha, which contains many views of Hz Ali on many subjects, is considered in the light of basic principles of Islamic law of war. After the brief information of the understanding the war in Islam, the information in the Nahj al-Balagha about war is expressed in the light of basic principles of Islamic law of war, beneath three headlines as before war, during and after war. In the final analysis, it is emphasized that whether the information related

Bu makale, 17 Ocak 2012 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Uluslararası İmam Ali ve Nehcü'l-Belâğâ Sempzyumu"nda sunulan "Nehcü'l-Belâğâ'da İslam Savaş Hukukuna Hâkim Olan Esaslar" başlıklı tebliğin yeniden gözden geçirilmiş ve kısmi değişiklikler yapılarak geliştirilmiş şeklidir. Bu çalışmada, http://www.caferilik.com/kutuphane/hadis/nehculbelaga/meal/nehcul_belaga.pdf adresinde yer alan "Hazret-i Emir Ali İbn Ebi Talib, Nehcü'l-Belâğâ, Hz. Ali'nin Hutbeleri, Vasîyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri (Metnin Terceme ve Şerhi), Hazırlayan: Abdalbâki Gölpinarlı, Hk. 1418-Mil: 1997, 1-629" isimli eserin tercüme metinleri esas alınmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD, [vnargul70@hotmail.com].

to the subject in the Nahj al-Balagha is in harmony with Quran and Sunnah.

Key Words: Nahj al-Balagha, War, Islamic Law, Islamic law of war.

Atıf/©: Nargül, Veysel, (2011). İslam Savaş Hukukunun Temel İlkeleri Ekse-
ninde Nehcü'l-Belâğâ, Mîlel ve Nihal, 8 (3), 115-150.

Öz : Bu çalışmada Hz. Ali'nin birçok konudaki görüşünü ihtiva eden Nehcü'l-Belâğâ isimli eserde, savaşa dair bilgiler İslam savaş hukukunun temel ilkeleri bağlamında değerlendirilmektedir. İslam'ın savaş anlayışını özetleyen bilgilerden sonra Nehcü'l-Belâğâ'daki savaşa ilişkin bilgiler savaş öncesi, savaş esnası ve savaş sonrası olmak üzere üç başlık altında İslam savaş hukukunun temel ilkeleri ışığında ifade edilmektedir. Son tahlilde Nehcü'l-Belâğâ'daki konuyla ilgili bilgilerin Kur'an ve Sünnet ile örtüşüp örtüşmediğine temas edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nehcü'l-Belâğâ, Savaş, İslam hukuku, İslam savaş hukuku.

Giriş

Nehcü'l-Belâğâ, Hz. Ali'ye atfedilen ve Caferilerin Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok değer attedikleri, ilmi, edebi ve diğer birçok konuda zengin bilgiler ihtiva eden önemli bir eserdir.¹ Ne var ki eserin Hz. Ali'ye aidiyetinin mevsukiyeti hususunda farklı spekülasyonlar vardır.² Hz. Ali'ye aidiyetinde şüpheler olsa da,³ eser içerik olarak incelendiğinde İslam'ın birçok meselesine ışık tuttuğu görülmektedir. Bilindiği gibi *Nehcü'l-Belâğâ*, İslami ilimleri ayrı başlıklar halinde inceleyen sistematik bir eser değildir. Her ne ka-

¹ Nehcü'l Belâğâ Hz. Ali'nin kısa hilafeti döneminde irat ettiği 239 hutbe, 79 mektup ve 480 hikmetli kısa sözden oluşan bir kitaptır. Şii alimlerinden Seyyid Razi adıyla meşhur Muhammed b. Hasan Müsevi (359-406) söz konusu hutbe, mektup ve kısa sözleri bir araya toplayarak hicri 400 yılında Nehcü'l Belâğâ ismiyle bir eser oluşturmuştur. Caferilerce esere atfedilen önemi bildiren bilgiler için bkz. <http://www.caferilik.com/kutuphane/hadis/nehculbelaga/taniyalim.htm>. (Erişim: 17.12.2012).

² Bu çalışma kapsamında söz konusu tartışmaya girmek, hedeflenen muhteva açısından uygun olmadığından konunun bu veçhesini ilgili ilim erbabına havale ediyoruz.

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aksu, Ali, "*Nehcü'l Belâğâ'da Hz. Ali'nin Bazı Tavsiye Ve Uyarıları*", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2 - 2008, s. 35-54; Nehcü'l-Belâğâ'daki sözlerin Hz. Ali'ye aidiyeti ile ilgili tartışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Hz. Ali *Nehcü'l-Belâğâ*, (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözleri), Derleyen: eş-Şerif er-Radî, Ebu'l-Hasan Muhammed b. El-Hüseyin b. Musa el-Musevî, çev. A. Demircan, İstanbul, 2007, s. 11-24; İsmail Durmuş, "*Nehcü'l-Belâğâ*", *DİA.*, Ankara 2007, XXXII, 539.

dar konular ana hatlarıyla başlıklandırılmış olsa da, muhtevayı tek bir konuya indirgeme imkânı yoktur. Bu bakımdan alıntılarımızın bazıları doğrudan konuya ışık tutarken bazıları ise ana fikir olarak ait olduğu başlığın temasına uygun düşmektedir. Dolayısıyla konuya bu perspektiften bakılması, daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu çalışmada, *Nehcü'l-Belâğâ*'da savaş hukukuna dair bilgiler, Kur'an, sünnet ve İslam hukuk geleneğindeki izdüşümünden hareketle tespit edilecektir. Öncelikle tarihsel bir olgu olarak İslam hukukunun savaş yaklaşımına özetle dikkat çekilecek, akabinde *Nehcü'l-Belâğâ*'daki savaşa dair bilgiler İslam savaş hukukunun temel ilkeleri ekseninde değerlendirilecektir.

I- İslam Hukukunda Savaş

Savaş olgusu, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar var olmuştur.⁴ Birey ve toplumların dünyevî arzularındaki aşırılıklara bakıldığında bu gidişatın devam edeceği anlaşılmaktadır.⁵ Devletler hukukuna göre savaş, iki veya daha fazla devlet arasında tarafların birbirlerine iradelerini kabul ettirmek arzusuyla ve devletler hukukunda düzenlenmiş prensip ve ilkeler esas alınarak yapılan silahlı mücadele⁶ olarak tarif edilmektedir.

İslam hukukunda savaş, Allah'ın insanlığın maslahatını en iyi şekilde karşılayacak ve onların mutlak yararına olacak en son ve en mükemmel iradesi olan İslam'ın, insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle Allah yolunda can, mal, dil ve diğer bütün vasıtalarla mücadele etmek ve bu uğurda bütün gayretini harcamak⁷ şeklinde tanımlanmaktadır.

Tanımda vurgulandığı üzere İslam hukukunda savaş, tarafların birbirlerine iradelerini zorla kabul ettirme anlayışına hizmet

⁴ İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn Haldûn*, Beyrut, 1989, s. 270-271.

⁵ Bakara, 2/251; Hac, 22/40. ayetlerinde, savaş ve şiddetin beşeri bir olgu olduğu ifade edilmektedir.

⁶ Zuhaylî, Vehbe, *Âsâru'l-Harb fi'l-Fikhi'l-İslamî*, Dimeşk, 1992, s. 35.

⁷ Kâsânî, Alaüddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedâiu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut, ts., VII, 97; Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. K. Kuşçu, Ankara, 1979, s. 260; Turnagil, Ahmet Reşid, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul, 1972, s. 134; Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul, 1984, I, 276.

etmediği için gaye ve mahiyeti bakımından diğer savaşlardan farklılık arz eder. Bu açıdan İslam hukukunda savaş, doğrudan savaş anlamına gelen kelimelerle değil, özel olarak cihad kavramıyla ifade edilmiştir.⁸ Farklılığın ortaya konulması sadedinde İslami metinlerde cihad kavramı, "fisebilillah/Allah yolunda" terkiibiyle birlikte geçmektedir.⁹

İslam hukukunda savaş boyutuyla cihad, toplumların varlıklarını sürdürebilmesi için makâsîdü'ş-şerîa olarak ifade edilen dinin ana maksatlarından ilkinin teşkil eden zarûriyyât¹⁰ kapsamında dinin korunması gayesiyle farz kılınmıştır.¹¹ Bununla savaş ile insanları dininden döndürmeye yönelik faaliyetlerde bulunanların ve dine çağrı/tebliğ görevini engelleyenlerin cezalandırılması hedeflenmiştir.

Daha genel bir anlatımla Kur'an ve Hz. Peygamber'in tatbikatında savaş, Müslümanların ülke bütünlüğüne yönelen düşmanlık ve saldırıyı önlemek, barış için gerekli bütün şartların oluşmasını sağlamak, insan hak ve hürriyetlerini teminat altına almak için meşru görülmüştür.¹²

İslam'ın savaş anlayışı, dini inanç hürriyetini sağlama ve her türlü haksızlığı ortadan kaldırmayı hedef alır. Müslümanların gerek kendilerine gerek farklı din mensuplarına yapılan zulüm ve haksızlıkları önlemek amacıyla her durumda savaşmaları da söz

⁸ Konevi, Şeyh Kasım, *Enîsü'l-Fukahâ fi Ta'rîfati'l-Elfâzi'l-Mütedavele beyne'l-Fukaha*, thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeyî, Beyrut, 1987, s. 181; İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn Haldûn*, Beyrut, 1989, s. 270-271; Zuhaylî, *Âsâru'l-Harb*, s. 34; Özel, Ahmet, *İslam Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı*, İstanbul, 1982, s. 63; Yaman, Ahmet, *İslam Devletler Hukukunda Savaş*, İstanbul, 1998, s. 49.

⁹ Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, İstanbul, 1992, Cihâd, 15; Müslim, İbn Haccac Ebu'l-Hüseyn Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, İstanbul, 1992, İmare, 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, İstanbul, 1992, IV, 402.

¹⁰ Şatbî, Ebu İshâk, *el-Muwâfakât fi Usûli'ş-Şerîa'*, şrh. Abdullah Dıraz, Beyrut, ts., II, 8 vd.; İbn Aşur, Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1996, s. 79.

¹¹ Şatbî, II, 7; İbn Aşur, s. 118.

¹² Bakara, 2/193; Enfâl, 8/39; Hac, 22/40; İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, ts., V, 445; Zuhaylî, *Alakatü'd-Devliyye fi'l-İslam*, Beyrut, 1987, s. 638. Bkz. Hattâb, Mahmud Şit, *Komutan Peygamber-Hz. Peygamber'in Askeri Dehası*, çev. Ahmed Ağrakça, İstanbul, 1988, s. 17.

konusu değildir. Bunun da belli kuralları vardır. Müslümanlar dahilinde birlik ve asayiş sağlama, her alanda düşmana denk bir güç ve kuvvete ulaşmaları şartıyla en yakından başlamak üzere düşmanlarıyla savaşılabirler.¹³

Şartları oluşmuş bir savaşın uygulamaya konulması, ilk planda karşı devletin iç işlerine müdahale gibi algılsa da daha büyük kötülükleri önleme adına, sonucu itibariyle savaş meşru bir müdahale olmaktadır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde de azınlıklara yönelen baskılar sebebiyle diğer ülkelere, insanlığı koruma çerçevesinde müdahale hakkı tanınmaktadır.¹⁴

Son tahlilde savaş, insanlığın ayrılmaz bir parçasıdır ve Müslümanların haklarını savunmak, anlaşmalı olanlara ve komşu devletlere yardım etmek, sevgi ve barışa dayalı ilişkilerin imkânsızlaştığı toplumsal problemleri çözmek için zorunlu bir gerçekliktir. Savaşın toplumsal bir olgu olması, savaşları gündeme getiren etkenlerin ortadan kaldırılması yönünde çaba sarf etmemeyi gerektirmez. Savaşların bütünüyle ortadan kaldırılması mümkün olmasa da asgariye çekilmesi insanların iradelerine bağlıdır.¹⁵ “Hoşunuza gitmese de size savaş yazıldı/farz kılındı...”¹⁶ ayetinde, can, mal ve diğer varlıkların yok olma endişesi bulunduğu ayette, savaşın istenmeyen bir olgu olduğundan söz edilir¹⁷. Ayette, insan nefesine zor gelse de, sonucu itibariyle savaşın insanlığın yararına olduğu dolaylı olarak vurgulanır.

Mahiyeti itibariyle İslam'ın çirkin saydığı savaş, İslam hukukunda “zaruretler, yasakları mübah kılar”¹⁸ ilkesine istinaden, Müslümanlara yönelen tecavüzlere karşı koymak için zaruret olarak meşru kılınmıştır. “Zaruretler kendi miktarlarında takdir olu-

¹³ Tevbe, 9/123; Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, I, 279.

¹⁴ Enfâl, 8/72; Hamidullah, *Devlet İdaresi*, s. 152; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, I, 258-259.

¹⁵ Zuhaylî, *Âsârü'l-Harb*, s. 58.

¹⁶ Bakara, 2/216.

¹⁷ Hâzin, Ali b. Muhammed, *Lübâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzîl*, nşr. M. Emin, Beyrut, ts., I, 266.

¹⁸ Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye), Kontrol eden: Ali Himmet Berkî, İstanbul, 1985, md. 21.

nur"¹⁹ kaidesi gereği, zaruret sebebiyle mübah kılınan savaş, zarar ve zulmü ortadan kaldıracak, etkisiz hale getirecek kadarıyla mübah olmakta, daha fazlasına onay verilmemektedir.²⁰ Savaşta had-din aşılmaması ve saldırının yapıldığı kadarıyla saldırıda bulunulması yönündeki emirler,²¹ bu kaideye temel teşkil etmektedir.²²

Kur'an'daki savaşa ilişkin ayetler Müslümanlara karşı yönelmiş fiilî bir tehdit ve tecavüzü bertaraf etmek için nazil olmuştur. Bu ayetler harp hukukunu ve savaşın kurallarını tanzim etmektedir. Hz. Peygamber'in savaşları bu prensibin hayata geçirilmesinden ibarettir. Hz. Peygamber hiç bir zaman bir kavme Müslümanlara karşı saldırgan bir tavır içine girmedikleri ve ciddi bir tehdit oluşturmadıkları halde savaş açmamıştır.²³ Tehdidin ciddi olması, savaşın ön koşuludur. Ciddi olmayan gerekçeler, savaşın bahanesi olamaz.²⁴ Buna göre İslam hukukunda savaş toplumsal hayatın akışı içinde yalnızca zorunlu durumlarda gündeme gelmektedir. Savaş amaç değil, araçtır. Adaletin teminine ve doğal olan barış durumuna yeniden dönmek için başvuru olan geçici bir süreçtir.²⁵ İslam hukukunda savaşın Kur'an ve sünnet temelli evrensel ilke ve esasları vardır. Bu makalede, *Nehcü'l-Belâğâ* özelinde söz konusu esaslara dikkat çekilecektir.

II. İslam Savaş Hukukunun Temel İlkeleri Ekseninde Nehcü'l-Belâğâ

Nehcü'l-Belâğâ'da muhtelif başlıklar altında savaş ve savaş hukukuna dair konular gündeme getirilmekte, Hz. Ali'nin, değişiklik vesilelerle askerlere ve ordu mensuplarına bazı emir ve tavsiyeler-

¹⁹ Mecelle, md. 22.

²⁰ Özel, *Ülke Kavramı*, s. 49.

²¹ Bakara, 2/194.

²² Ateş, Abdurrahman, *Tebliğ Eğitim ve Cihad Sürecinde Kur'an'ın Şiddet Sorununa Bakışı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2000, s. 179.

²³ Mümtetine, 60/8-9 ayetlerinde, savaşın hangi gerekçelerle yapılacağı hükme bağlanmıştır.

²⁴ Hucûrât, 49/6 ayeti, bu konudaki temel ilkeyi belirlemektedir.

²⁵ Abdurrauf, Avn, *Fennü'l-Harbî fî Sadri'l-İslâm*, Kahire, 1961, s. 62; Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, s. 259; Kılhoğlu, İsmail, "Savaş ve Hukuk", İlim ve Sanat Dergisi, Ankara, 1986, sa. 8, s. 33. Kur'an'da savaş, toplumsal kaoslar için bir kurtuluş vesilesi ve bozulmuş güç dengelerinin yeniden sağlanması için bir araç olarak görülmektedir (bkz. Bakara, 2/251).

de bulunduğu dair bilgilere yer verilmektedir. Söz konusu emir ve tavsiyeler, mana ve muhteva itibariyle İslam savaş hukukundaki belli başlı temel bazı ilke ve prensipleri çağrıştırmaktadır.

Hız. Ali, Hız. Peygamber'in yakınında bulunmuş, çocuk yaşta Müslüman olma şerefine ulaşmış ve vahyin nüzulüne şahitlik etmiştir. Bu açıdan O, gerek ilim ve irfan noktasında gerekse askeri alanda temayüz etmiş özellikleri ve yararlılıkları noktasında İslam davasının tebliğ ve neşrinde boşluğu doldurulamaz bir konuma sahiptir. Böylesine önemli bir şahsiyetin, savaş hukukuna dair yaklaşımları incelenmeye değer olmalıdır. Zira Hız. Ali, genel anlamda bütün İslami ilimler özelde de fıkıh konularında, kadılık ve halife makamlarını işgal etmesi hasebiyle fiilen uygulamalarda bulunması bakımından son derece seçkin bir konumdadır.

Daha anlaşılır ve daha sistematik hale getirmek için konu, savaş öncesi, savaş sırası ve savaş sonrası olmak üzere üç ayrı aşamada incelenecektir.

A. Savaş Öncesindeki Temel İlkeler

1- Büyük Savaş: Nefis ile Mücadele

Nefisle savaş/cihad, İslam'ı öğrenmek, yaşamak ve bu uğurda her türlü zorluğa katlanmayı ifade eder. İslam düşünürleri cihadı, düşman-şeytan-nefis üçlüsüyle mücadele anlamında mütalaa etmiştir.²⁶ "Kim de cihad ederse, sırf kendi nefsi hesabına cihad eder..."²⁷ Hız. Peygamber'in "Küçük cihattan büyük cihada döndük"²⁸ "Mücahid, kendi nefsiyle cihad edendir"²⁹ "Düşmanlarınızla cihad ettiğiniz gibi nefislerinizle de mücahede ediniz"³⁰ hadisleri, nefisle cihada delil teşkil etmektedir.

²⁶ Karlığa, Bekir, "Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı", Yeni Ümit, 17/63, Ocak-Mart, İzmir, 2004, s. 39.

²⁷ Ankebût, 29/6.

²⁸ Aclûnî, Muhammed b. İsmail, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzili'l-İlbâs*, Beyrut, 1351, I, 424.

²⁹ Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Serve, *Sünenü't-Tirmîzî*, I-IV, İstanbul, 1992, Zühhd, 160/4, Cihad, 1621. hadis; Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistanî, *Sünenü Ebi Davud*, İstanbul, 1992, Cihad, 5.

³⁰ İsfehânî'nin *Müfredâtı*'nda geçen şekliyle hadisin kaynağı tespit edilemedi. Hadisin "Mücahid, Allah'a itaat hususunda nefsiyle cihad eden kişidir" şeklinde rivayeti mevcuttur (Tirmîzî, Zühhd, 165/4, Cihad, 1621. hadis; Ebu Davud, Cihad, 5; Ahmed, II, 22).

En büyük savaş kişinin kendi nefsiyle bir ömür verdiği mücadeledir. Nefis ile mücadelede başarılı olan fert ve toplumlar, savaşlara büyük oranda mesafeli olur ve her zaman barış tarafını tutarak zorunlu olmadıkça savaşmaz. Dünyalık çıkarları savaş nedeni olarak görmezler. Mefhumu muhalifinden bakılacak olursa, nefis ile mücadelede mağlup olan fert ve toplumlar ise dünyevi çıkarlar uğruna her türlü tehlikeyi göze alarak çok sayıda insanın kanının dökülmesi pahasına savaşı göze alabilirler. Kur'an ve Sünnet'in özenle üzerinde durduğu bu konuya *Nehcü'l-Belâğâ'* da da dikkat çekilmektedir: "Sizden ilk olarak savaşa ait olup da alınacak şey elinizle, sonra dilinizle sonra da gönüllerinizle savaşmaktır. İyiliği gönlüyle tanımayan, kötülüğü men etmeye kalkışmayan kişi, baş aşağı düşüp gitmiştir".³¹

2- Kur'an ve Sünnet Çizgisinden Ayrılmanın Cezası Olarak Savaş

Kur'an ve Hz. Peygamber'in hükümlerini dikkate almayan, bunların kendi hayatlarında belirleyici bir önemi olduğunu düşünmeyen kimseler kötü bir yoldadır. Kur'an ve Sünnet çizgisinden uzak olan toplumlar, dünyalık çıkarlar peşine düşeceklerinden her an geçici değerler uğruna büyük mücadeleler verebilirler. Hatta birçok insanın canını ortadan kaldıran, çevre felaketlerine sebep olan savaşları bile göze alabilirler. Kur'an'ın evrensel hükümleri ve Hz. Peygamber'in öğretileri, birey ve toplumların her alanda istikametli yaşamalarının temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu hususa Hz. Ali şöyle işaret etmektedir:

"İnsanlar, hidayeti bırakıp heva ve heveslerine uyunca, Kur'an'ı kendi reylerine uydurunca heva ve hevesi giderir; yerine hidayeti getirir. Halkın reylerini, yorumlarını boşlar, Kur'an'ın hükmünü icraya başlar.³² ... Sonunda savaş diz boyu yücelir; dişlerini gösterir; dokuz aylık gebe kadınlar gibi memeleri dolar; verdiği süt önce tatlı gelir, fakat sonu

³¹ Hazret-i Emir Ali İbn Ebi Talib, *Nehcü'l-Belâğâ'*, Hz. Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri (Metnin Terceme ve Şerhi), Hazırlayan: Abdalbâki Gölpınarlı, Hk. 1418-Mil: 1997, s. 616, 7. Bölüm.

³² *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 323, Hutbe, 138.

acıdır. Bilin ki yarın, bilmediğiniz, ummadığınız olaylar gelip çatacak; o yarın da uzak değil; tez gelecek...”³³

“... O halde hükmü baki olan yola-yordama uyun. Apaçık dinin hükümlerine tâbi olan, peygamberlikten kalmış olan, size de yakın bulunan ahde, Peygamber’in ehlibeytine sarılın. Bilin ki şeytan, uymanız, peşinde düşmeniz için avcının tuzağına düşürmek kastıyla tuzağı varan yollardaki engelleri kaldırdığı gibi yollarınızdan engelleri kaldırmadadır; yolları size kolaylaştırmadadır”³⁴

3- Savaş Potansiyeli Olarak İslam Toplumunu Tehdit Eden Afet: Fitne

Fitnenin bir savaş sebebi olduğu Kur’an’da genişçe anlatılmaktadır. “Fitne/baskı kalmayınca ve din Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (saldırılarına) son verirlerse, artık zalimlerden başkasına düşmanlık olmaz”³⁵ “Fitne/baskı kalmayınca ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer baskıya son verirlerse, muhakkak ki Allah, ne yaptıklarını görmektedir”³⁶ ayetlerinde savaşın gayesine işaret edilmektedir. Bu ayetlerdeki “fitne kalmayınca kadar” ifadeleriyle, savaşın amacı vurgulanmaktadır.

Bazı müfessirler, buradaki fitneden maksadın “şirk” ve “küfür” olduğu, şirk ve küfür ortadan kaldırılıncaya kadar savaşılması gerektiği görüşündedir.³⁷ Ancak Kur’an’da, fitne kelimesinin “şirk” ve “küfür” anlamında kullanılmadığı, kelimenin özellikle “baskı” ve “zulüm” anlamının öne çıktığı anlaşılmaktadır.³⁸

³³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 323-324, Hutbe, 138.

³⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 324, Hutbe, 138.

³⁵ Bakara, 2/193.

³⁶ Enfâl, 8/39.

³⁷ Alusi, Şihabuddin, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut, 1987, I, 472.

³⁸ Bkz. İsfahanî, Râğıb, *el-Müfredât li Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân A. Dâvûdî, Beyrut, 1992, s. 559. “Fitne/baskı kalmayınca ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer baskıya son verirlerse, muhakkak ki Allah, ne yaptıklarını görmektedir” (Enfâl, 8/39) ayetinde, Müslümanların baskıyı/fitneyi ortadan kaldırmak ve Allah’ın dinini hâkim kılmak gibi iki temel gaye için savaşmaları meşru görülmüştür. İnsanları inancından dolayı işkenceye maruz bırakmak, ibadetine müdahale etmek, inancından dolayı vatanından çıkarmak gibi durumların hepsi fitnedir.

“Fitne ölümden beterdir”³⁹ ayetinde, fitnenin toplumsal kaoslara neden olacağı sebebiyle ölümden daha kötü sayılmıştır.⁴⁰ Bu nedenle hiçbir baskı kalmayınca kadar İslam düşmanlarıyla savaşmak, Müslümanların dini sorumluluğudur. Bu sorumluluk bilinci, gayrimüslim bir devletin, bir başka gayrimüslim devlete zulmetmesini onaylamaz. Bu zulüm karşısında Müslümanlar, baskı ve zulme müdahale etmelidir. Dolayısıyla fitneye/baskıya uğrayanların Müslüman olma şartı aranmamalıdır. İnsan olma ortak paydası, herhangi bir suçu olmaması halinde, kişiye baskı ve zulümden uzak bir hayat hakkı vermektedir.

Bireyler yaşadığı toplumda fitneye sebep olabildikleri gibi, toplumlar ve milletler de fitne sebebi olabilirler. Toplum huzurunu bozan bireylere İslam hukukunda bazı cezalar öngörülür. O halde toplumsal bir boyut kazanan baskı/fitnenin faillerinin de cezalandırılması gerekir.

Sonuçta bireysel fitne ile toplumsal fitne arasında tür açısından bir fark bulunmamakla birlikte, mahiyet açısından büyük fark vardır. Bireysel fitneler sınırlı bir alanı etkisi altına alırken ve ortadan kaldırılması da imkân dâhilinde iken, toplumsal fitne etki altına aldığı alanın genişliği ve boyutları itibariyle önlenemez sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bir anlamda toplumsal fitne, toplumlar arasında büyük bunalım ve felaketlere neden olabilir. Fitnenin ortadan kaldırılması için savaş, alternatifi olmayan hasmâne bir ilişki türü olarak gündeme gelebilir.

Aşağıda birçok pasajdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi fitne bir toplum için tehlikeli bir durumdur. Toplumunu kaosa ve savaşa sürükleyecek potansiyel bir tehlikedir. *Nehcü'l-Belâğ'a* da fitne konusu, yoğun olarak incelenmekte ve fitnenin tehlikeli bir savaş nedeni olduğu vurgulanmaktadır. Konuya temel teşkil edecek pasajlar ana hatlarıyla şunlardır:

³⁹ Bakara, 2/191.

⁴⁰ İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1985, s. 152; Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979, II, 695.

“... Sonra ey Arap toplumu, size yaklaşmakta olan fitne oklarına amaçsız; nimet aklınızı almış; fakat nimet sarhoşluklarından sakının. Çetin belâlar geliyor, çekinin; toz duman olmuş, esip gelen belâlara karşı durun; fitne yolunun belirmez kıvraklarından, dönemeçlerinden ürkün. Sakının bu fitnenin zamâne rahminden doğuşundan, gizliyen meydana gelişinden, milinin doğru duruşundan, değirmenin dönüşünden”.⁴¹

“... Aşağılık dünyayı elde etmek için savaşırlar, kokmuş leşe saldırıp dalaşırlar. Az zamanda buyruğa uyan, buyruğuna uyduğundan ayrılır, ona düşman olur; hükmeden, hükmettiğine düşman kesilir. Birbirlerine buğz ederek birbirinden ayrılırlar; buluştular mı da birbirlerine lânet ederler. Bundan sorıra bir zaman gelir ki daha da çetin, daha da kırıp geçirici bir fitnedir, gelip çatar. Gönüller doğruluktan sapar; halk esenlikten sonra yol azıtır. O fitne saldırınca dilekler darmadağın olur; o fitnenin eserleri bir bir geldikçe reyler zanlarla karışır. Kim bu fitneye çatar da bunu gidermek dilerse onu paramparça eder, yok eder; kim ona uyar da içine dalarsa onu vurur, kırar.

O fitnede insanlar, birbirlerini yaban eşekleri gibi ısırırlar, yaralarlar. Din işinin düzeni bozulur; işin yüzü örtülür. Hikmet, o fitne çağında aşağılaşır; karanlık söze gelir. Çöl ehlini demir gemiyle kırar döker, azgın merkepler gibi ayağının altına alır, çiğner ezer. Kopardığı toz toprak içinde yalnız gidenler yiter; atlılar helâk olup gider. Kazânın acılığı gelir çatar; tâze, hâlis kanlar coşup kaynar; din yolunun alâmetlerini söküp atar; yakın bağı çözülür. Akli başında olanlar, korkarlar ondan; kısa düşünenler, ona sarılıp tedbire girişirler. O fitnenin şimşegi yıldırımı çoktur; diz boyu çıkar, meydanı tutar. O fitnede yakınlıklar kopar; o fitneyle İslâm'dan çıkanlar çıkar. O fitneden kaçınan hastalanır; o fitneden kaçmak isteyen kaçınamaz olur”.⁴²

⁴¹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 169-170, Hutbe, 151.

⁴² *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 170-171, Hutbe, 151. Fitneyi gündeme getiren ve önemli bilgiler içeren şu ifadeler de konuya katkı sağlamaktadır: “İnsanlar, o fitnede öldürülürler, kanlarına bulanıp yerlere serilirler. Yahut da korkarlar, medet umarlar. Yeminlerle aldatılırlar; onları iman ehli sanıp kanarlar, kandınırlar. Fitnelerin bayrakları, bidatlerin alâmetleri olmayın, toplumun bağlandığı bağa sarılın; itaat direklerinin dikildiği yerlere yönelin. Allah'a mazlum olarak varmaya çalışın; zalim olarak ulaşmaya kalkışmayın. Şeytanın yollarından çekinin; düşman-

4- Savaşın Meşruyetini Açıklama

Kur'an'da ve Sünnet'te savaşa teşvik eden birçok ayet ve hadis vardır. Müslümanları cihada teşvik eden ayetler de esasen kaçınılması mümkün olmadığı için başlamış bir savaşla ilgili olarak nazil olmuştur. Hadisler ise bu ayetlerin hayata tatbik edilmesinden ibarettir. Hz. Ali bu konuyu şu etkili ifadeleriyle açıklamaktadır:

“Dayanağım desteğim değilsiniz ki dayanayım size; kolum kanadım olmuyorsunuz ki sığınayım size. Siz sanki sürüp haydayanları yitmiş develersiniz. Bir yandan sürülüp bir yana getirilirler. Öbür yandan da dağılıp giderler. Andolsun Allah'a ki siz, savaş ateşini ne de kötü yakıp tutuşturansınız. Onlar size düzen beş yaşında bulunan, Abdurrahman ve Kasüm adlı iki oğlunu, analarının gözü önünde, boğazlarını kesmek suretiyle şehit eylemişti. Anneleri, bu yüzden şuuruna halel getirmişti. Oğullarına mersiye okuyup gezer, hiçbir yerde karar kılamazdı.

Kurmadalar siz kurmuyorsunuz, onlar yörenizi kaplıyorlar şehirlerinizi alıyorlar, siz tınmuyorsunuz. Onlar sizden gözlerini yumuyorlar siz gaflet içindesiniz. Onları unutuyorsunuz. Vallahi birbirlerine yardım etmeyenler alt olup giderler. Vallahi sanıyorum ki savaş kızıştı, ölüm yalındı mı, bedenden kopan, bir daha da yerine konmayan baş gibi Ebu-Tâlib oğlundan ayrılıp gideceksiniz. Andolsun Allah'a ki düşmanın kaldırımını bekleyen kişiye saldırır düşman, etini kemiğinden sıyrır, kemiğini kırar, ufalar, derisini yüzer gider. O kişinin acı büyük mü, büyüktür elbet”. “Gönlündeki azim zayıf mı zayıftır, yoktur ona bir medet: İstersen böyle ol sen. Fakat ben, Andolsun Allah'a, düşmanın saldırısından önce ona öyle saldırırım ki, Meşârif'de ⁴³ ya-

lık yerlerinden kaçınır; karınlarınıza haram lokmalar sokmayın. Çünkü sizi, si-ze isyanı, suçu haram eden, itaat yolunu kolaylaştıran mutlaka görür” (bkz. *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 171, Hutbe, 151). Ayrıca konunun devamı niteliğinde şu ifadeler de önem arz etmektedir: “... Bilin ki hicret yurdu (Medine), halkıyla beraber kökünden yıkıldı. Orası, ateş üstündeki kazan gibi kaynayıp coşmaya koyuldu; fitne değirmeni, milinin çevresinde dönmeye başladı. Artık emirimize koşun, Allah'ın izniyle düşmanınızla savaşın” (Bkz. *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 429, Hutbe, 1).

⁴³ Arabistan'da Meşârif denen köylerde yapılan kılıçlara “Meşârif kılıcı” denir. (Bkz. Yakût, Şihabuddin Ebu Abdullah Yakût b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, Beyrut, 1986, V, 131).

pılmış kılıçlarla öylesine vururum ki kellelerdeki küçücük kemikler havaya uçar. Kollar, bilekler, ayaklar yerlere düşer. Bundan sonra da Allah, dilediğini yapar, işler".⁴⁴

5- Barış İçin Mücadele ve Savaşın Zorunlu Olarak Gündeme Gelmesi

Kelime anlamı itibariyle barış eksenli bir anlayışı simgeleyen İslam, ferdi ve toplumsal münasebetlerde müntesiplerine barış ve adalet ilkeleriyle hareket etmelerini öngörmektedir. Kur'an'da birçok ayette barış emredilmekte, savaş ise son çare olarak ve yine barış şartlarını korumak amacıyla emredilmektedir.⁴⁵ İlgili ayetlerde, bireysel ve toplumsal münasebetlerde barışın temel ilke olduğu, savaşın ise zorunlu olarak gündeme geldiği ifade edilmektedir.⁴⁶

Nehcü'l-Belâğâ'dan alıntılanan pasajlarda Hz. Ali, muhataplarının yanlış yolda olduğunu ifade ederek onları uyarmakta ve savaşı hiçbir şekilde hasmane bir ilişki türü olarak gündeme getirmemektedir. Barış için gayret vermesine rağmen savaşa engel olamamaktadır. Aşağıdaki pasajlar, Hz. Ali'nin bu düşüncelerini ortaya koymaktadır:

"... Gelin dedik, bugün çaresini bulamadığımız şu işi bırakalım. Fitne ateşini söndürelim. Halkı yatıştıralım. İş kuvvetlenince, halk bir olunca hak neyse ona uyalım. Hayır dediler, biz inat ediyoruz, bu işi başarmaya karar verdik. Davetimizden kaçındılar, savaş başladı..."

... Savaş, bize de dişlerini gösterdi, onlara da, pençesini attı. O zaman önce çağırdığımızı uydular. Biz de icabet ettik, isteklerine uyduk, dileklerini yerine getirdik, buna çalıştık. Deliller görüldü onlara. Özür getirmeleri bitti. Kim bu kararda durursa Allah onu helak olmaktan kurtarır. Kim inandında ısrar ederse Allah onun kalbini perdesiyle örtmüş demektir..."⁴⁷

⁴⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 389-390, Hutbe, 34.

⁴⁵ İlgili ayetler için bkz. Bakara, 2/208; Nisa, 4/90; Mümtahene, 60/8.

⁴⁶ Abduh, Muhammed-Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-Menar*, Mısır, 1961, X, 168; Azzam, Abdurrahman, *Ebedi Risalet*, çev. H. Hüsnü Erdem, İstanbul, 1962, s. 44.

⁴⁷ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 517-518, Hutbe, 58.

“... Ama beni yitirdiniz mi, size hoşlanmadığınız işler, sıkıntılı çetin olaylar gelip çattınca, soranların çoğu, şaşırıp başlarını önlerine eğecekler, soru sorularının çoğu da cevap veremeyip acze düşürecekler. Bu da, giriştiğiniz savaş kızıyıp sürdükçe sürdüğü, halkın paçalarını sıvayıp işe giriştiği, dünyanın sizi dara düşürdüğü, ortalığı kararttığı zaman olacak; sonunda Allah, sizin hayırlılarınızdan geriye kalanlardan bu belâ günlerini giderinceye dek bu, böyle gidecek. Biz Ehlibeyt, ondan kurtulmuşuz; o fitne için de halkı, kendisine çağıranlardan değiliz biz. Sonra Allah onları alçaltan, zorla, zorlukla sürüp götüren, onlara zehirden daha acı ağı ile dopdolulu kadehi sunan, onlara ancak kılıç veren, onlara ancak korku ve dehşet elbisesi giydiren kişinin eliyle sizden o belâyı, o fitneyi, hayvanın derisini yüzer gibi yüzüp sıyıran kişinin eliyle giderir. O zaman Kureys, bütün dünya ellerinde olsa, dünyada ne varsa hepsine sahip bulursa, pek az bir müddet için bile olsa beni görmek için fedâ etmeye hazırdır... Bugün onlardan bir kısmını istiyorum da gene vermiyorlar bana”.⁴⁸

6- Savaşı Temenni Etmeme

Hz. Peygamber hiçbir zaman savaşı gerekçesiz olarak başlatan taraf olmamış, hatta karşı tarafın sebep olduğu savaşların başlangıcında dahi barış için mücadele vermiştir. “Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah’tan afiyet dileyin. Onlarla karşılaştığınızda ise sabredin. Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır”⁴⁹ mealindeki hadis, Hz. Peygamber’in bu konudaki tavrını belirlemektedir. Hz. Ali de konuya şu ifadelerle açıklık getirmektedir:

“Benden sonra Hâricileri öldürmeyin. Gerçeği dileyip hata eden, batılı dileyip elde edene benzemez”.⁵⁰

“Ey bedenleriyle burada bulunan, akıllarıyla yetip giden, çeşitli dileklere dalan, gönülleriyle başka başka yerlere yelip yortan kişiler. Ben sizi gerçeğe sevk etmedeyim... Size, ayın son gecesine benzeyen adaleti göstermeme, ışıyacağını söylememe rağmen beni dinlemiyorsunuz... Allah’ım! Sen de

⁴⁸ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 362-364, Hutbe, 93.

⁴⁹ Müslim, Cihad, 6; Ebû Davud, Cihad, 89; Ahmed, II, 323.

⁵⁰ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 361, Hutbe, 61.

bilirsin ki bizim savaşa sarılmamız, dünya mülküne rağbetimizden, bakası olmayan dünya malını elde etmek istediğimizden değildir".⁵¹

7- Savaşanlarla Savaşma ve Düşmana Karşı Teyakkuz Halinde Olma

Konuya ilişkin Kur'an'da açık bir ayet vardır. "Allah din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurduvuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı yasaklamaz. Doğrusu Allah, adil olanları sever"⁵² ayetinde, sadece savaşanlarla savaşma vurgusu yapılmaktadır. Hz. Ali, konuyu şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Düşmanına karşı çık. Tedbirle yürü. Seninle savaşanla savaşmakta çevik ol. Onları Rabbinin yoluna çağır. Allah'tan çok çok yardım iste ki bu, Allah izin verirse sıkıntılarında sana yeter..."⁵³"Savaşta birisini savaşmaya çağırma. Fakat seni çağıran olursa icabet et. Çünkü savaşa çağıran âsîdir. Asinin ise ölmesi gerek".⁵⁴

"... Kur'an'ı okuyup hükmünü tutan, yerine getiren, farzı düşünüp icra eden, sünneti diriltten, bidati öldüren, savaşa çağrılınca koşup gelen, kendilerine emredene uyan kardeşlerim benim".⁵⁵

8- Düşmanla Karşılaşınca Dua Etme

Hz. Peygamber'in savaş öncesinde yaptığı dua ve yakarışları vardır. Bütün bunlar savaşın meydana gelmesini arzu etmeme düşüncesinin dışavurumudur.⁵⁶ Hz. Ali de aynı duygularla dua etmiştir:

"Allah'ım! Gönüller sana bağlanmıştır. Boyunlar sana uzanmıştır. Gözler sana dikilmiştir. Ayaklar senin yolunda direnmiştir. Bedenler senin yolunda zayıflamıştır. Allah'ım! Aramızdaki gizli düşmanlık meydana çıktı. Gönüllerdeki kin kaynadı, coştı. Allah'ım! Peygamberimizin aramızda olmayışını, düşmanlarımızın çok oluşunu, dileklerimiz per-perişan bir hâle gelişini sana arz ediyoruz. Sana şikâyet

⁵¹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 377, Hutbe, 131.

⁵² Mümtahene, 60/8.

⁵³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 553, Hutbe, 34.

⁵⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 611, 6. Bölüm.

⁵⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 405, Hutbe, 182.

⁵⁶ Bkz. Müslim, Cihad, 6; Ebû Davud, Cihad, 89; Ahmed, II, 323.

ediyoruz. Halimizi sana söylüyoruz". "Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hak üzere sen aç. Sen açıcıların en hayırlı-sın".⁵⁷

9- Şartları Oluşan Savaşta Galibiyete Odaklanma ve Gevşeklik Göstermeme

Savaşların meşru nedenlerle yapılmış olması önemlidir. Hz. Peygamber'in savaşlarından hiçbirinde haksız bir saldırı olmamıştır. Hiçbir kavim, inancından dolayı saldırıya maruz kalmamıştır.⁵⁸ Hz. Peygamber'in savaşları, ya başlamış bir saldırıyı def etmeye, ya da bir saldırı hazırlığını başlangıç aşamasında akim bırakmaya yöneliktir. "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan afiyet dileyin. Onlarla karşılaştığınızda ise sabredin. Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır"⁵⁹ mealindeki hadiste, şartları oluşan savaşta galibiyete odaklanma doğrudan ifade edilmektedir. Bu nedenle Kur'an'da müminler savaşa teşvik edilmekle beraber savaşın nasıl yapılması gerektiği konusunda da bilgilendirilir. Bu konuda *Nehcü'l-Belâğâ'* da, Kur'an ve Sünnet ile aynı muhtevayı yansıtan pasajlar yer almaktadır:

"... Allah bu dine mensup olanların ülkesini korumayı, Müslümanların ayıplarını örtmeyi vaad etmiştir. Müslümanlar az iken, karşı koyacak güçleri yok iken, kendilerini savunamazlar iken Allah yardım etmiştir onlara. Allah daimî diridir, ölümden münezzehtir. Sen düşmana bizzat karşı durur, savaşa katılırsın, alt olduğun takdirde Müslümanlara, o uzak şehirlerde, o uzak sınırlarda sığınacak bir yer kalmaz. Senden sonra sığınacakları birisini bulamazlar. Savaş görmüş, tecrübeli, yiğit birini kumandan tayin et, gönder. O'nun maiyetine de belâlara sabreden, savaşın çetinliklerine dayanan, öğüt tutan erler ver. Allah üst ederse, dileğin meydana gelir ama aksi bir şey olursa o vakit sen, Müslümanların sığınağı, güvenci olursun".⁶⁰

⁵⁷ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 473, Hutbe, 15.

⁵⁸ Nargül, Veysel, *Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005, s. 105-214.

⁵⁹ Müslim, *Cihad*, 6; Ebû Davud, *Cihad*, 89; Ahmed, II, 323.

⁶⁰ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 248, Hutbe, 134.

“Şaşılacak şeylerin en şaşılacağı da, bu toplumun batıda birleşmesi, sizinse haktan ayrılmanız. Bu hal, kalbi sıkar, öldürür, adamı kederlere karar, kahreder. Yüzleriniz kara olsun, gönülleriniz gamla dolsun düşman oklarına bu çeşit amaç oluşunuz yüzünden. Size saldırıyorlar, mallarınızı yağmalıyorlar; siz saldırmıyor, yağmalamıyorsunuz. Sizinle savaşıyorlar siz savaşmıyorsunuz. Allah’a isyan ediliyor da siz razı oluyorsunuz. Yaz günlerinde onların üstüne yürümenizi emrettiğim zaman, hele biraz dur, bırak bizi. Şu sıcak günler geçsin dediniz. Kışın yürümenizi emrettiğim zaman, hele biraz dur, bırak bizi, şu soğuklar geçsin dediniz. Bütün bunlar, sıcaktan, soğuktan kaçış; sıcaktan, soğuktan kaçarsanız, andolsun Allah’a kılıçtan, daha fazla kaçarsınız siz”.⁶¹

10- Allah Yolunda Savaşa Çağrı

Kur’an ve Sünnet’te savaş, Allah yolunda olma şartıyla kayıtlıdır. Allah yolunda olmayan her türlü çaba ve gayret cihad olarak nitelendirilemez. Meşru şartlar ihtiva eden bir savaş ancak Allah yolunda olabilir. Kur’an ve Sünnet’te, cihadın belli bir gaye için yapıldığından söz edilir. Bu gayenin kapsamı dışındaki gayretler, cihad olarak isimlendirilemez.

“Ey Allah’ın Rasulü! İnsanların bir kısmı ganimet için, bir kısmı halk arasında anılmak arzusuyla, bir kısmı da kahramanlığını ispat için savaşır. “Bunlardan hangisi Allah yolunda cihat eden kimsedir” diye soran birisine Hz. Peygamber’in “Kim, Allah’ın adı en yüksek olsun için savaşarsa o, Allah yolundadır”⁶² mealindeki cevabı, silahlı mücadele anlamındaki cihadın diğer savaşlardan farklı olduğunu göstermektedir. *Nehcü'l-Belâğâ*’da bu konuya vurgu yapılmaktadır:

⁶¹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 392-393, Hutbe, 27. Konuyla ilgili şu cümleler de dikkat çekicidir. “Ey insanlar, sizi savaşın zayıflatmasını istediğimi sanıp durmadınız. Oysaki savaş, sizi zayıf düşürürse düşmanı sizden ziyade zayıf düşürür. Fakat ne çare; dün buyruk vermedeydim, bugün buyruk altına girdim. Dün nehyediyordum sizi. Bugün siz beni nehyediyorsunuz. Yaşamayı seviyorsunuz. Ben de istemediğiniz şeye sizi zorlayamam” (*Nehcü'l-Belâğâ*, s. 345, Hutbe, 208).

⁶² Buhârî, Cihâd, 15; Müslim, İmare, 42; Ahmed, IV, 402.

“Savaş! Savaş! Ey Allah kulları! Bilin ki ben bugün orduyu toplamadayım, tertibe sokmadayım. Kim Allah yoluna gitmeyi dilerse çıkıp gelsin”.⁶³

“... Allah için, Allah için mallarınızla, canlarınızla, dillerinizle Allah yolunda savaşın. Birbirinizi dolaşmanızı görüp gözetmenizi, birbirinizin ihtiyacını gidermenizi, birbirinizden yüz çevirmemenizi, birbirinizden ayrılmamanızı vasiyet ediyorum. İyiliği buyurmayı, kötülükten nehyetmeyi bırakmayın. Sonra kötüleriniz başınıza geçer. Sonra da dua edersiniz, icabet edilmez size”.⁶⁴

“... Benden, Şam’ı bırakmamı istedin ya. Dün sana vermediğim şeyi bugün verecek kişi değilim ben. Savaş, Arab’ı yedi bitirdi, ancak yarım canlı kişiler kaldı demene gelince: Gerçek uğruna can veren cennete ulaştı. Batıl uğruna ölenise ateşe düştü. Savaş ve adam bakımından beraberiz demene gelince de derim ki: Sen, şüphe üzerine bu işe girdiğin halde gene de zayıfsın; benimse imânımda şüphem yok. Şam ehli, Irak ehlinin âhireti özlemesinden ziyade dünyaya düşkün”.⁶⁵

11- Allah Yolunda Savaşta Kararlılık

Müslümanlar için din uğruna yapılan savaşlar mukaddes kabul edilmiştir. Bu nedenle savaşın Allah yolunda olması şartı getirilmiştir. Savaşların zamanı belli olmadığı için her zaman meydana gelme ihtimali vardır. Bu nedenle Müslümanlar, her an savaşa hazırlıklı olmalı, bu konuda maddi ve manevi bütün gayretini ve kararlılığını ortaya koyabilmelidir. Buna düşmanın düşmanı ile silahlanma da denebilir. Bu bağlamda *Nehcü'l-Belâğâ*'da şu bilgiler yer almaktadır:

“Ey erkeğe benzeyenler, fakat erkek olmayanlar, çocuklar gibi gelgeç akıllılar, gerdeki kadınlar gibi akılları fikirleri tam olmayanlar, ey daldan dala konanlar, keşke sizi görseydim ben, keşke sizi tanımasaydım ben. Bir tanışış ki bu, sonu nedamete dayandı, acıklanmayla sonuçlandı. Allah gebertsin sizi. Kalbimi yaraladınız, gönlümü gamla, öfkeyle

⁶³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 405, Hutbe, 182.

⁶⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 413, Hutbe, 47.

⁶⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 443, Hutbe, 17.

doldurdunuz. Soluktan soluğa bana yudum yudum dert içirdiniz. Bana isyan ederek reyimi bozdunuz, altüst ettiniz. Sonunda Kureyş Ebu Taliboğlu yiğit bir er ama savaşta bilgisi yok dedi. Allah atalarını başışlasın, onlardan bir tek kişi var mı ki savaşta benden daha tecrübeli olsun, benden daha fazla ayak direyip dursun? Yirmi yaşına gelmemiştim ki savaşa giriştim, hala da savaştayım işte. Altmışı aştım, fakat itaatte bulunmayana ne reyim olabilir, ne emrim, ne tedbirim”.⁶⁶

12- Allah Yolunda Savaşın Mükâfatı: Cennet

“... Cennet kılıçların gölgesi altındadır”⁶⁷ hadisinde, Allah yolunda yapılan bir savaşta gösterilen yararlılığın Müslümanı cennete ulaştıracağı belirtilmektedir. *Nehcü'l-Belâğâ*'da konuyu açıklama bağlamında şu bilgi yer almaktadır:

“Gerçekten savaş cennet kapılarından bir kapıdır. Allah onu dostlarının seçkinlerine açmıştır...”⁶⁸

13- Dünyaya Aşırı Bağlılığın Allah Yolunda Savaştan Alıkoyması

Savaşların Allah yolunda olması kriteri dikkatten uzak tutulduğu ve dünyanın geçici değerlerine öncelik verildiği durumlarda Müslümanlar din uğruna verecekleri savaş düşüncesinden uzaklaşmışlardır. *Nehcü'l-Belâğâ*'da buna şu ifadelerle dikkat çekilmektedir:

“Yuh olsun size! Yazıklar olsun size. Sizi azarlamaktan usandım artık. Ahirete karşılık dünya yaşayışına mı razı oldunuz. Yüceliğe karşılık alçalmayı mı hoş buldunuz? Sizi, düşmanınızla savaşa çağırdığım zaman korkudan gözleriniz dönüyor. Sanki ölüm gelip çatmış da sizi belâlara uğratmış. Gaflete dalıp gitmişsiniz de o gaflet sizi sarhoşluğa atmış. Bana bir söz bile söyleyemiyorsunuz. Bir cevap bile veremiyorsunuz. Gönülleriniz perişan. Aklınız gitmiş başınızdan. Hiçbir şeyi akıl edemiyorsunuz. Size güvencim yok bu böyle gittikçe, bu karartı devam ettikçe”.⁶⁹

⁶⁶ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 393, Hutbe, 27.

⁶⁷ Söz konusu hadis için bkz. Müslim, Cihad, 6; Ebû Davud, Cihad, 89; Ahmed, II, 323.

⁶⁸ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 391, Hutbe, 27.

⁶⁹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 389, Hutbe, 34.

14- Aynı Toprak Bütünlüğü İçinde Yaşayan Ülke İnsanı ile Savaşmama

Konuyu bir ayetle Kur'an ile irtibatlandırabiliriz: "Müminlerden iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarındaki anlaşmazlık konusunu barış yoluyla çözünüz. Eğer onlardan biri diğerine saldırırsa, o vakit Allah'ın emrine gelinceye kadar saldırganlarla savaşın. Allah'ın emrine geldiğinde, aralarında adil bir şekilde barış yapın ve adaletli olun. Şüphesiz Allah adil olanları sever"⁷⁰ ayetinde, Müslümanlar arasında kavganın kabul edilemeyeceği ilkesinden söz edilmektedir. Bu husus *Nehcü'l-Belâğâ'* da şöyle belirtilir:

"... Artık and olsun Allah'a ki, kendi ülkelerinde kendilerini savaşılacak toplum ancak aşağılık bir hale düşer".⁷¹

15- Güç Dengesi Oluşmadan Savaşa Çıkma

Vahiy döneminin temel özelliklerinden olan hükümde tedricilik, savaş için de geçerlidir. Savaş ile ilgili hükümler zaman içerisinde tedrici olarak gelişimini tamamlamıştır.⁷² Mekke döneminde çekilen işkencelere rağmen, Müslümanlar her bakımdan güçsüz olduklarından savaşa izin verilmemiştir.⁷³

Savaş, Medine döneminde düşmandan gelen veya gelmesi muhtemel olan tehlikenin niteliğine göre bir seyir takip etmiş ve savaş tedrici olarak teşri kılınmıştır. Hicretten önce Müslümanların çektikleri sıkıntı ve uğradıkları zulme karşı fiili mücadele talebinde bulunanlara Hz. Peygamber, kendisine savaşın emredilmediğini söylemiş ve onları sabırlı olmaya, Allah'ın bu konudaki emrini beklemeye davet etmiştir.⁷⁴

Malları Mekke'de kalan Abdurrahman b. Avf ve akrabalarının Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasulü! Biz müşrik iken

⁷⁰ Hucûrât, 49/9.

⁷¹ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 391, Hutbe, 27.

⁷² Hudari, Muhammed, *Tarihü't-Teşri'ü'l-İslâmî*, Beyrut, 1983, s. 49-50.

⁷³ İbn Kayyim, Ebu Abdillâh b. Ebî Bekir, *Zâdü'l-Meâd fi Hedy-i Hayri'l-İbâd*, Kahire, ts., II, 151.

⁷⁴ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, by., ts., XII, 69; Vahidi, Ebu'l-Hasen b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, thk. Mustafa Dîp Buğâ, Beyrut, 1993, s. 258; Yazır, V, 3408; Çiftçi, Ali, *Ülke ve Amaçları Bakımından Kur'an'da Savaş*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993, s. 33.

izzet içinde zengin ve saygındık; ama Müslüman olduktan sonra zelil hale geldik. Savaşa izin yok mu?" dediklerinde, Hz. Peygamber "affetmekle emrolundum, dolayısıyla Mekkelilerle savaşmayın!"⁷⁵ mealindeki hadisi, hicretten sonra da bir müddet savaş yaşayışının devam ettiğini gösterir. Savaş izni, hicretin birinci yılında Hac suresinin 39. ayetiyle verilmiştir.⁷⁶

Hz. Peygamber, Kur'an'ın emriyle Mekke döneminde her türlü baskı, zulüm ve işkenceye rağmen savaşmamış, Medine'ye hicretten sonra müstakil bir devlet kurduktan sonra yine Kur'an'ın emriyle savaşmıştır. *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu konuda kayda değer bilgiler mevcuttur:

"Ne oluyor size, nedir haliniz? Ne doğru yola girebildiniz, ne dilediğinizi elde ettiniz. Bu kadcıkcık bir askerle savaşa gitmem mi gerek? Bu kadar askerle ancak yiğitlerinizden, kuvvetlilerinizden razı olduğum birisi çıkabilir. Benim orduyu, şehri, beytülmalî, yeryüzünün toplanacak haracını, müslümanlar arasında hüküm vermeyi isteyenlerin haklarına bakıp gözetmeyi bırakıp azlık bir askerle öbür bölüğün ardına düşmem, içinde başka ok bulunmayan okluktaki ok gibi ses çıkarmam doğru olamaz. Çünkü ben değirmenin miliyim, taş benim çevremde döner, bense durduğum yerde dururum. Yerimden ayrıldım mı, taş, boşuna ve yamru yamru döner, altındaki post ırgalanır, un etrafa saçılıp dökülür; buysa, andolsun Allah'ın bekasını kötü bir reydir.

Andolsun Allah'a ki düşmanla karşılaşınca şehit olacağımı umsaydım, bunun bana mukadder olduğunu bilseydim bineğimi yaklaştırır, biner, sizden ayrılır, kuzey ve güney yelleri estikçe sizi aramaz, istemezdim. Siz kınayanlarsınız,

⁷⁵ Nesaî, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesaî*, İstanbul, 1992, Cihâd, 1; Beyhaki, Ahmed b. Ali b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad, 1344, IX, 11. Savaşa izin veren Hac, 22/39 ayetinin hicret esnasında nazil olduğu yönünde rivayetler vardır (bkz. Kurtubî, XII, 68).

⁷⁶ Şafî, Ebu Abdîllah Muhammed b. İdris, *Ahknü'l-Kur'an*, talik. Kasım eş-Şimâî, Beyrut, ts., II, 12-13, s. 351; İbn Teymiyye, *Siyasetü's-Şeriyye*, s. 146. Savunma durumunda olan müslümanlara savaş için izin veren ayetin hangisi olduğu tartışmalıdır. Çoğunluk, ilgili ayetin Hac 39. ayet olduğu görüşündedir (Aksu, Zahir, *İslam'ın Doğuşunda Sosyal Realite ile Hukuki Ayetler ve İçtihadî Kaynaklar*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1977, s. 124-125). Ayrıca bkz. Hac, 22/39; Bakara, 2/190; Bakara, 2/190; Tevbe, 9/29.

ayıplayanlarsınız, Doğru yoldan, birlikten, dirlikten sapanlarsınız, tilki gibi düzenle münafıklık yolunu tutanlarsınız. Gönüllerinizin birliği az olduktan sonra sayıda çok olmanızın da bir faydası yok zaten".⁷⁷

16- Saldırının Geldiği Tarafa Yönelme

Bir savaş stratejisi olarak saldırının geldiği tarafa ve saldırıyı gerçekleştiren hedefe yönelme İslam savaş hukukunun en önemli esaslarından. Aksi halde savaşta savaşa fiilen katkı vermeyen sivillerin zarar görmesi mümkün olabilir. Tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de savaşlarda sivillerin korunması büyük bir problem olarak insanlığı meşgul etmektedir. Çoğu kere de buna riayet edilmediği için savaşlarda siviller zarar görmektedir. *Nehcü'l-Belâğâ'* da bu konuda da bilgiler vardır: "Mutlaka kavuşacağın, ondan başka varacak yerin olmayan Allah'tan sakın. Seninle savaşandan başkasıyla savaşma".⁷⁸

17- Düşman Saldırmadan Savaşa Başlamama

İslam savaş hukukunun önemli ve ayrıt edici ilkelerinden birisi de düşman saldırmadıkça saldırmamaktır. Her durumda barış şartları zorlandığından son anda bile savaşı önleme ve barışı öne çıkarma çabası Kur'an ve Sünnetin üzerinde durduğu bir husustur. Konuya *Nehcü'l-Belâğâ'* da temas edilmektedir:

"Onlar savaşa başlamadan siz savaşa başlamayın. Çünkü siz Allah'a hamdolsun, doğru yoldasınız, buna inanmışsınız, delilleriniz de var. Onlar savaşa başlayıncaya dek beklemeniz, onların aleyhine, size bir başka delildir".⁷⁹

18- Bilinçli Komutan Tayini ve Tayin Edilen Komutana İtaat Etme

Şartları oluşmuş ve artık kaçınılmaz olarak savaşa girildiğinde Müslüman idarecilere düşen en büyük görev ve sorumluluk, dini koruma adına savaşı kendi lehlerine çevirmek ve galibiyetle sonuçlandırmak için emir-komuta mekanizmasını en iyi işletecek ve krizi en isabetli şekilde yönetebilecek komutanları ordunun başına tayin etmektir. Sorun sadece isabetli komutan tayini ile bitmiyor,

⁷⁷ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 393-394, Hutbe, 119.

⁷⁸ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 470, Hutbe, 12.

⁷⁹ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 472, Hutbe, 14.

aynı zamanda askerlerin söz konusu komutana tam bir teslimiyet içinde itaat etmeleri de gerekir. Emir-komuta hiyerarşisi iyi kurulamazsa ordunun zaferle savaştan ayrılması güçleşecektir. Bu açıdan bilinçli komutan tayini ve komutana itaat büyük önemi haizdir. *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu konuda şu ifadeler yer almaktadır:

“İkinize ve size uyanlara, sizin mertebenizde olanlara Hâri-soğlu Mâlikü'l-Eşter'i kumandan tayin ettim. Onu dinleyin, onun emirlerine itaat edin. Onu kendinize kalkan edinin. Çünkü O, korkup gevşeyecek, acze düşecek, tez davranılması akla, ihtiyata daha yakın olan çağda durup bekleyecek, ihtiyatla hareket edilmesi akla daha uygun olduğu zaman tez davranacak kişilerden değildir”.⁸⁰

19- Komutanlara Görev Bilinci Kazandırma

Müslüman yöneticilerin hayati önemi haiz sorumluluklarından biri de, ordunun başına tayin ettiği komutana görevini sorumluluk bilinciyle ifa etmesi için emirler vermesidir. Yöneticisi, herkesten daha fazla Müslümanların emniyet ve selametinden, dinin hükümlerinin yeryüzüne egemen olmasından daha ziyade sorumludur. Bu yüksek sorumluluk duygusu, meselenin ne kadar önemli olduğunu ve en küçük bir ihmalin telafi edilemez felaketler getireceğini hatırlatmaktadır. Bu konuya da *Nehcü'l-Belâğâ*'da işaret edilmektedir:

“Her sabah, her akşam Allah'tan kork, çekin. Dünyanın seni aldatmasından sakın. Hiçbir halde ondan gafil olma. Bil ki nefsinin, istediği şeylerin çoğundan çekmezsen bu dilekler, seni pek çok zarara sokar. Nefsine engel ol, çek çevir onu; öfkelenince öfkene hâkim ol, al ayağının altına, ez onu”.⁸¹

20- Tehdit Altındaki Müslümanları Savunma İçin Savaşa Yönlendirme

Kur'an'da bu konuya açıklık getiren ayet vardır. “Size ne oluyor da ‘Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sahip çıkan gönder, tarafından bize bir yardımcı lutfet’ diyen zavallı çocuklar, erkekler ve kadınlar uğrunda ve Allah yo-

⁸⁰ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 474, Hutbe, 13.

⁸¹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 475, Hutbe, 56.

lunda savaşmıyorsunuz?”⁸² ayetinde, zulme maruz kalan insanlara yardım için savaşılacağı emredilmektedir. *Nehcü'l-Belâğâ*'da konuya açıklık getirilmektedir:

“... Görmüyor musunuz ki çevreniz kuşatılmakta, memleketiniz alınmakta, ülkeniz zapt edilmekte, şehirleriniz elinizden çıkmakta. Allah sizlere acısın. Düşmanınızla savaşa çıkın, yurtlarınızda oturup kalmayın, aksi halde horluğa düşersiniz, alçalırsınız, nasibiniz daha da aşağı olur, perişan kalırsınız. Çünkü savaşan kişi uyanık durur, uyuyana gelince, su uyur, düşman uyumaz vesselâm”.⁸³

21- Düşmanın Barış Çağrısına Olumlu Cevap Verme

Kur'an'da düşmanın barış çağrısına olumlu cevap vermekten söz edilmektedir. “Ey inananlar! Hep birden barışa girin. Şeytana ayak uydurmayın. Zira o, sizin apaçık bir düşmanınızdır”.⁸⁴ “Eğer sizden uzak durur, sizinle savaşmaz, size barış teklif ederlerse Allah onlara dokunmanıza izin vermez”.⁸⁵ “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yaş ve Allah'a güven. Allah her şeyi hakkıyla işitir, bilir”⁸⁶ ayetlerinde, İslam hukukunda toplumsal ilişkilerde barışın temel ilke olduğu ifade edilmekte ve barış teklif edenlere savaş ilan edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. *Nehcü'l-Belâğâ*'da konuya açıklık getirilmektedir:

“... Düşmanın, seninle barışmak isterse reddetme. Barışta Allah'ın rızası var. Orduna huzur ve istirahat ver, sen de sıkıntularından kurtulmuş olursun. Şehirlerinse eminliğe kavuşmuş olur. Ama barıştıktan sonra düşmanından sakın da sıkın. Çünkü çok kere düşman yaklaşır, gafil olmanı bekler. Şu halde ihtiyatla hareket et, bu hususta iyi bir zanna düşmeyi töhmet altına al.

Seninle düşmanının arasını bir bağla bağladın, onunla bir muahedeye vardın yahut da ona eman elbisesini giydirdin mi ahdine vefa et. Verdiğin emana riayet et. Nefsini, ona verdiğin söze, ahde kalkan yap. Çünkü dilekleri birbirine

⁸² Nisâ, 4/75.

⁸³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 524, Hutbe, 62.

⁸⁴ Bakara, 2/208.

⁸⁵ Nisa, 4/90.

⁸⁶ Enfâl, 8/61.

aykırı, reyleri darmadağın ve çeşit çeşit olduğu halde insanların Allah'ın farz ettiği şeylerde hepsi de ahde vefa etmeyi ululadıkları gibi ululadıkları bir farz yoktur. Hatta Müslümanlar şöyle dursun, müşrikler bile bunu gerekli saymışlar, buna riayet etmişler, ahitte emanda durmamanın ne zararlar vereceğini bilmişlerdir. Verdiği emana gadretme, ahidini bozma, hyanette bulunarak düşmanını aldatma. Çünkü Allah'a karşı böyle bir cürette bulunan, çok kötü, çok ziyankâr bir bilgisizdir ancak.

Allah, ahidini, emanını kulları arasında bir rahmet olarak yaymıştır ki o, bir emniyettir. Herkes orada esenleşir. Bir haremdir, herkes ona sığır. Bölük bölük herkes onun civarına koşar gider. Onu bozmak, ona hıyanet etmek, ona hile katmak olamaz. Bahanelerle bozulacak ahde girme, pekiştirdikten sonra yorumlara güvenme. Allah adına verdiği ahdi bozmaya, haksız olarak ondan dönmeye kalkışma. Genişlemesi umulan, sonunda üstünlük bekleyen darlığa dayanman, günahundan korkacağın gadirden hayırlıdır. Bozarsan Allah'ın gazabı gelip çatar sana. Ne dünyada berhudar olursun, ne ahiretinde".⁸⁷

22- Askerin Sefere Giderken Riayet Etmesi Gereken Kurallar

Müslüman askerler savaş giderken dini hassasiyetlerini canlı tutmak ve buldukları yerde haram ve helal çizgisine dikkat etmek durumundadır. İslam davası için savaşan askerlerin, özellikle savaş gibi Allah'ın yardımına her zamankinden daha çok muhtaç oldukları bir durumda, dini yaşantılarına azami duyarlılık göstermelidir. Yağma ve talan gibi İslam'ın yasakladığı davranışlara girmemelidir. Hz. Ali bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

⁸⁷ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 547-549, Hutbe, 34. Şu ifadeler de konuyu tamamlayıcı mahiyettedir: " ... Sakın haksız olarak kan dökmekten, çünkü azaba sebep olan, suç bakımından ondan daha büyük bulunan, nimetin zevaline, devletin yitmesine sebep teşkil eden hiçbir şey yoktur ki haksız olarak kan dökmekle kıyaslanabilsin. Kan dökenlerin hesabını kıyamet gününde bizzat noksan sıfatlardan münezze olan Allah görecek, azaplarını o verecektir. Haram olarak kan dökmekle gücünü kuvvetini çoğaltmaya kalkışma. Çünkü bu gücü kuvveti zayıflatır hatta yok eder gider. Bilerek kan dökme hususunda ne Allah katında bir özrün kabul edilir, ne benim katımda. Çünkü cezası kasastır bunun. Yanlışlıkla kamçun yahut kılıcın yahut da elin bir kötülüğe sebep olursa, kudretine güvenip ululanarak öldürülen kişinin velilerine, onun diyetini vermekten kaçınma" (bkz. *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 547-549, Hutbe, 34).

“... Bilin ki Allah dilerse hükmünüz altında bulunan yerlerden geçecek olan orduyu gönderiyorum. Halka eziyet etmemeleri, kötülükte bulunmamaları hakkında Allah’ın onlara vacip ettiği şeyleri tavsiye ettim. Artık ben, onlardan sorumlu olamam, sizin idarenize bıraktım onları. Ancak açlık dolayısıyla askerden zor durumda kalanlar, doyacakları kadar bir şey yerlerse bu, caiz görülebilir.

Onların, halkın malına el uzatarak zulümde bulunmalarına, idareniz altında bulunan kötü kişilerin de dediğim zorluk müstesna, askere karşı durmalarına engel olun... Ordudan bir zulüm, bir haksızlık görürseniz onları idarede aceze düşer, Allah’tan ve benden başkasının yardımından ümit kecerseniz bana şikâyetle bulunun. Allah dilerse, onun yardımıyla buna ben engel olurum”.⁸⁸

23- Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in Erken Ölümlerini Temenni Etmeme

Hz. Ali, içinde bulunduğu dönemin şartları gereği, savaşlara katılmış, her türlü fedakârlığı ortaya koymuştur. Savaşlarda yaşanan can kaybı kendisini önemli ölçüde endişelendirmiştir. O, Hz. Peygamber’in neslinin diğer bir tabirle ehl-i beyt neslinin devam etmesini büyük bir iştiaqla arzu etmektedir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber nesli, kızları Hz. Fatma ile Hz. Ali’nin evlilikleri vasıtasıyla devam etti. Bu kutlu evliliğin en güzide meyveleri Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’dir. Hz. Peygamber’e sevgisinin ve ehl-i beyte karşı tanımsız saygı ve hassasiyetinin bir gereği olarak Hz. Ali, oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’i savaşlarda erken kaybetmeyi temenni etmemiş ve bu düşüncesini şöyle dillendirmiştir:

“Şu genci tutun, belimi kırmasın benim. Çünkü bu ikisinin (Hasan ve Hüseyin) ölmelerini, Rasûlullah’ın soyunun kesilmesini istemem. Bana pek ağır gelir bu...”.⁸⁹

B. Savaş Sırasındaki Temel İlkeler

1- Savaş Taktiğine Dair Bazı Kurallar

Savaşta galip galibiyet için her türlü taktik ve stratejiyi geliştirmek kaçınılmazdır. Kur’an ve Sünnet’in muhtevasına uygun olan her

⁸⁸ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 514, Hutbe, 60.

⁸⁹ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 343-344, Hutbe, 173.

türlü taktik ve strateji bu anlamda meşrudur. Bu hususta *Nehcü'l-Belâğâ*'da ayrıntılı bilgiler mevcuttur:

“Sizden kim olursa olsun, biriniz, düşmanla karşılaşınca, kendisinde bir güç, bir yüreklilik duyar. Kardeşlerinden birinin zayıflığını, güçsüzlüğünü görürse, kendisine ihsan edilen, bununla da üstün bir hale gelen kişi, yiğitlikle düşmanı kendisinden defeder gibi kardeşinden de defetmeli. Allah dilerse, zamanında ondan da bu çeşit bir zaafi, tıpkı bunun gibi defeder.

Gerçekten de ölüm, öyle bir isteklidir ki ne oturan, onun pençesinden kurtulur; ne korkan, onu acze düşürür. Ölümün en şerefli de öldürülmektir. Ebû-Taliboğlu Ali'nin canı, kudret elinde olana andolsun ki kılıçla bin kere vurulup yaralanmak, yatakta ölmekten yeğdir bana.

Ama ben sizde bir bozgun havasının estiğini görüyorum; oysa kurtuluş, kendini kalp kuvvetiyle derde, belaya atan kişisindedir. Helak olmaksı, zayıf bir yürekle geriye dönenindir. Zırhlıları öne alın, zırhsızları arka saflara dizin. Dışlerinizi sıkın. Çünkü savaşta direnmek, insanın başından kılıcı uzaklaştırır. Mızrak vururken yahut size mızrak vurulacağı vakit, yerine göre eğilin yakut boyunuzu yüceltin. Bu çeşit mızrak vurmak, daha tesirlidir. Her yana bakınmayın. Bakınmamak, bir yana gözünü dikmek, göz yummamak, yürekteki gücü kuvveti çoğaltır. Susun. Susmak, tamkinli olmak, insandan korkuyu uzlaştırır.

Bayrağı, diktiğiniz yerden başka bir yere nakletmeyin. Çevresini de boş bırakmayın. Aynı zamanda bayrağı herkese de vermeyin. Onu ancak içinizdeki yiğitlerin, sizden ayıbı gideren ad-san sahiplerinin ellerine verin. Uğradıkları çetin işlere sabreden kişiler, sağa sola, öne arda seğırtip savaşın, bayrağı koruyan erler, bayrağın ardında kalıp düşmanın eline düşmesine sebep olmayan kişilerdir. Yahut ilerisine geçip muhafazasız kalmasına meydan vermeyen erlerdir.

Savaşta düşmanla yüz yüze gelince ona saldırmak, zayıf kardeşine yardım etmek gerekir. Düşmanı başıboş bırakıp kendi saf arkadaşının yanına gelmek de doğru değildir. O vakit düşman, önünde kimseyi görmez ve senin saf arkadaşına saldırır. Onun işini bitirdi mi, bu sefer sana hücum

eder. Andolsun Allah'a ki dünya kılıcından kaçan, ahiret kılıcından kurtulamaz. Siz Arab'ın ileri gelenlerisiniz, büyüklerisiniz, savaştan kaçmak, Allah'ın gazabına uğramaya, aşağılık bir hale düşmeye sebep olur ve buysa, ebedî bir ayıptır, daimî bir ayıp. Kaçan ömrünü uzatamaz; kaçmak, adamlarla ecel gününün arasına girip ecele engel olamaz. Allah'a giden kişi, suya kavuşmuş susuzla benzer ve cennet, mızrakların gölgeleri altındadır".⁹⁰

2- İki Ordunun Savaş İçin Karşı Karşıya Geldiği Anındaki Strateji

İki ordu savaş için karşı karşıya geldiğinde Müslümanlar son barış teklifini yaparak en kritik süreçte bile barışa imkân vermelidir. Karşı taraf fiili bir saldırı yapmadan Müslümanların savaşa teşebbüs etmeleri isabetli değildir. Son ana kadar barışa kapı aralama çabası gösterilir. *Nehcü'l-Belâğâ'* da bu konuya da işaret edilmektedir:

"Düşmanla buluştun mu, adamlarının ortasında dur. Savaş ateşini alevlendirmek isteyen kişi gibi onlara yaklaşma. Olaylardan korkan kişi gibi de uzaklaşma, emrim sana ulaşınca dek bekle. Onlardan nefretin, onlara düşmanlığın, onları doğru yola çağırmadan, onlara deliller getirip özür serdedecek bir hale sokmadan sizi onlarla savaşa sürmesin".⁹¹

3- Sıcak Savaş Anında Harp Stratejisi

İslam savaş hukukunda fiilen gerçekleşmiş sıcak savaş esnasında galibiyete götürecektir her türlü strateji ve taktik meşrudur. *Nehcü'l-*

⁹⁰ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 336-338, Hutbe, 123. Konuya katkı sağlayacak şu cümleler de dikkat çekicidir: "Bugün iş belli olur, haberler apaçık duyulur. Andolsun Allah'a, düşmanlar, şehirlerini ne kadar özlüyorlarsa ben, onlarla karşılaşmayı, o kadar hatta ondan da fazla özlüyorum. Allah'ım! Gerçeği kabul etmezlerse, batıda direnirlerse sen topluluklarını dağıt, aralarına ayrılık düşür, yaptıkları suçlara karşılık, sen helâk et onları. Çünkü onlar birbiri ardınca vurulan mızraklarla can vermeden, kafatasları kılıçlarla ikiye bölünmeden, kemikleri kırılmadan, kolları, ayakları kesilmeden yerlerinden kıpırdamazlar. Bölük-bölük askerler, onlarla yüz yüze geldikçe, yedeklerinde atlar bulunan ve develere binmiş olan askerler onlarla savaşmadıkça, birbiri ardınca gelen ordular şehirlerini almadıkça, atlar, nallarıyla yaylalarını çiğnemedikçe inatlarından vazgeçmezler" (bkz. *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 336-338, Hutbe, 123).

⁹¹ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 470, Hutbe, 12.

Belâğâ'da savaşı galibiyete dönüştürebilecek stratejiden bahsedilmektedir:

“Size gerilemeniz, sonra tekrar saldırmanız güç gelmesin. Geri dönmeniz, sonra da hücum etmeniz ağır olmasın. Kılıçların haklarını verin, düşmanları yerlere serin, esir edecek, zarar verecek tarzda vurun”.⁹²

4- Mutlak Galibiyet İçin Etkili Savaş Stratejilerinin Verilmesi

Savaşı galibiyetle sonuçlandırmak için etkili yöntemlere müracaat etmek gerekir. *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu konuda önemli stratejilerden bahsedilmektedir:

“Ey Müslümanlar! Allah korkusuna bürünün, iman kuvvetine sarılın, dişlerinizi sıkın. Çünkü direniş, başlarınızdan kılıçları defeder. Zırhlarınızı giyinin, hiçbir yeriniz açık kalmamasın, kılıçlarınızı sıyırmadan önce kınlarındayken oynatın. Gözlerinizin ucuyla, şiddetle bakın. Sağa sola mızrak vurup saldırın. Adımlarınızı ileri atarak kılıçlarınızı vurun. Bilin ki siz Allah'ın yardımına mazharsınız. Rasûlullah'ın amcasının oğluyla berabersiniz. Dönüp dönüp hücum edin, kaçırmaktan utanın. Çünkü o, suyunuzca sürecek bir utançtır. Ardından da soru günü azap vardır. Canla başla savaşın, savaşmaktan hoşlanın, ölüme gülerek, sevinerek koşun. Şu çoğunluğa saldırın, şu kurulmuş çadıra yürüyün...”.⁹³

5- Gözcülerin Görevlendirilmesi

Savaşla ilgili birçok strateji zaman ve mekân şartlarına göre gündeme gelebilir. Düşmanın içinde bulunduğu şartlar, askeri ve teçhizat gücü açısından bilinmeli ki ona göre gerçekçi bir savaş hazırlığı yapılabilir. Bu kapsamda bir savaş stratejisi olarak gözcülerin

⁹² *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 474, Hutbe, 16.

⁹³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 339, Hutbe, 66. Konuya ilişkin şu ifadeler de önemlidir: “Dönüp dolaştığınızı, saflarınızda geri kaldığınızı, o aşağılık zalimlerin, o Şam ovasında çergeler kurup göçenlerin hücumlarının sizi sürdüğünü, geri döndürdüğünü gözlerimle gördüm. Oysa siz Arab'ın en ileri gidenlerisiniz, en önde yürüyenlerisiniz. Başta beyinsiniz, yüzde burunsunuz, yüce yüce dağlarsınız. Sonunda onları, sizi sürdükleri gibi sürdüğünüzü, sizi yerlerinizden püskürttükleri gibi sizin de onları püskürttüğünüzü, önden gelenlerini, ok, kılıç ve mızraklarla sonda kalanlarına kattığınızı, susuz develeri havuz kıyılarından, yayıldıkları yerlerden kaçırdığınız gibi kaçırdığınızı gördüm de deritten sesler çıkaran, elemenden coşup kabaran göğsüm, gönlüm yatıştı, esenliğe kavuştum” (bkz. *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 340, Hutbe, 107).

görevlendirilmesi Hz. Peygamber'in de uyguladığı bir yöntemdir. Hz. Ali kendi zaviyesinden uyguladığı bu taktiği şöyle anlatmaktadır:

“Düşmanla karşılaştınız mı yahut düşman sizinle buluştu mu ordugâhınızı yüksek yerlerin önlerine yahut dağ eteklerine yahut geçit vermeyecek ırmak kıyılarına kurun ki oradan faydalanasınız. Düşmanın şerrinden emin olasınız. Düşmanla savaşınız bir yönden yahut iki yönden olsun. Düşmanın ansızın baskınından emin olmanız, korkudan esen kalmanız için de dağ sırtlarına, yüksek tepelere gözcüler dikin. Bilin ki ordunun öncüleri, askerın gözleridir; onların gözleri de onlardan önce gidenlerdir.”

“Sakın birbirinizden ayrılmayın. Kondunuz mu hep birden konun. Göçtünüz mü hep birden göçün. Gece basınca da çevrenize muzraklar dikin. Uykuya dalıp gitmeyin. Pek az uyuyun, uykunuz, suyun zarar verdiği kişinin ağzını suyla çalkaması gibi olsun”.⁹⁴

6- Savaşta Kadına ve Emân Altındakilere Zarar Vermeme

İslam hukukuna göre savaşta sivillere dokunmamak temel prensiptir. Sivillerin kapsamı geniş olup, savaşa fiilen katılmayan herkesi kapsamaktadır. Bu anlamda savaşa katılmayan kadınların ve Müslüman olmadığı halde savaşta bir Müslümanın emanı altına giren gayrimüslim kişinin de güvenceye alınması gerekir. Bu husus *Nehcü'l-Belâğâ* şöyle anlatılmaktadır:

“... Duyun, bilin ki ben sizi bu toplumla, gece gündüz, gizli aşikâr savaşa çağırdım. Onlar size saldırmadan siz savaşın onlarla dedim. Artık andolsun Allah'a ki kendi ülkelerinde kendileriyle savaşılan toplum, ancak aşıklık bir hale düşer. Sizse gevşek davrandınız, birbirinize yardım etmediniz, sonunda da her yandan saldırıp yağmaya koyuldular; yurdu- nuzda size üst oldular.

Haber verdiler bana: Onlardan bir er, bir Müslüman kadının, başkası da Müslümanların emanında bulunan bir başka kadının evine girmiş; halhallerini, bileziklerini, gerdanlıklarını, küpelerini almış. Onlarsa ancak Allah'a sığınmışlar,

kadere bağlanmışlar, düşmana yalvarmışlar, ağlayıp sızlanmışlar. Gelenler, sonra çekilip gitmişler. Onlardan hiçbirine bir zarar gelmemiş; onların hiçbirinin kanı dökülmemiş. Bundan sonra bir Müslüman, kederinden ölse knanmaz; hatta yerinde bir şeydir bence".⁹⁵

7- İntikam Duygusuyla Hareket Etmeme

Kur'an'da savaşın meşru müdafaa için yapılacağına işaret eden pek çok ayet vardır. "Onlar o kimselerdir ki zulme maruz kaldıklarında yardımlaşır haklarını alırlar. Ama unutmayın ki haksızlığın karşılığı, yapılan haksızlık kadar olabilir, fazlası helal olmaz. Bununla beraber kim affeder, haksızlık edenle arasını düzeltirse onun da mükâfatı artık Allah'a yaraşan tarazda olur. Şu kesindir ki Allah zalimleri sevmez. Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, bunlara hiçbir sorumluluk yoktur"⁹⁶ ayetinde, "Ama unutmayın ki haksızlığın karşılığı, yapılan haksızlık kadar olabilir, fazlası helal olmaz" ibaresinde intikam duygusuyla hareket etmemeye vurgu yapılmaktadır.

"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, ama haddi aşmayın. Zira Allah haddi aşanları sevmez"⁹⁷ ayetinde "... haddi aşmayın" ibaresi de intikam duygusunu önleyen bir yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu konuya da işaret edilmektedir:

"Ey Abdülmuttalib oğulları, 'Emiru'l-Müminin katledildi' deyip Müslümanların kanlarına girmenizi, oç almaya kalkmanızı istemem. Sakının bundan. Benim için yalnız beni öldüreni öldürün. Bekleyin hele, onun şu vuruşundan ölürsem, onun bana bir tek vuruşuna karşı siz de ona bir kere vurun. Şurasını, burasını keserek eziyete kalkışmayın. Çünkü ben Allah'ın salâtı O'na ve soyuna olsun, Rasulullah'tan duydum, derdi ki: "Sakının eziyetten, işkenceden, öldüreceğiniz kuduz köpek bile olsa".⁹⁸

⁹⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 391-392, Hutbe, 27.

⁹⁶ Şûrâ, 42/39-41.

⁹⁷ Bakara, 2/190.

⁹⁸ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 413, Hutbe, 47.

8- Askeri Riskli Konuma Getirmeme

Savaşın galibiyetle sonuçlanabilmesi etkili stratejik yöntemlerin uygulanmasına bağlıdır. Aksi halde asker gücünü etkili bir şekilde düşmana yönlendiremez. Bu da savaşta zaferi gölgeleyebilir ve mevcut potansiyel doğru kullanılmadığı için asker toplu ölüm gibi tehlikeli bir konuma gelebilir. *Nehcü'l-Belâğâ'* da askerın potansiyelini maksimum düzeyde tutabilmek için bir kısım stratejilerden de söz edilmektedir:

“Sabahleyin ve akşamüstü serinliklerinde orduyu yürüt; öğle çağında dinlendir. Onları rahat bir surette sür. Gecenin ilk çağlarında yürütme. Çünkü Allah o zamanı dinlenme ve esenleşme çağı yapmıştır, yürüme çağı olarak takdir etmiştir. O çağlarda bedenini dinlendir, bineklerinin sırtlarındaki yükleri indir. Durup dinlendikten sonra tanyeri ıdı, fecir attı mu, Allah'ın bereketiyle, lütfuyla yürü”.⁹⁹

C. Savaş Sonrasındaki Temel İlkeler

1- Ganimetin Savaşa Fiilen Katılanlara Ait Bir Hak Olması

İslam hukukuna göre savaşta elde edilen ganimetin beşte biri beytü'l-mala ayrılır. Geriye kalanlar savaşa fiilen katılan ve katkı veren askerler arasında paylaşılır ve ganimet onların hakkı olur.¹⁰⁰ Hz. Peygamber, ganimetlerin savaşa bizzat katılan askerlerin hakkı olduğunu adaletli bir şekilde dağıtarak göstermiştir. Hz. Ali de bu uygulamaya dikkat çekmiştir:

“... Bu mal, ne senin, ne benim. Müslümanlar için ganimetlerden saklanmış bir mal. Onlar kılıçlarıyla bunu elde ettiler. Savaşta onlarla bulundun, onlarla beraber savaştıysan, onların payı kadar senin de payın var bu malda. Yok, eğer onlarla beraber savaşmadıysan, onların, elleriyle derip devşirdikleri şey başkalarının ağızlarına nasip olmaz”.¹⁰¹

⁹⁹ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 470, Hutbe, 12.

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.flozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/12728-ganimet-nedir-ne-demek-ayetleri-hakkında-bilgi.html>. (Erişim: 19.12.2012).

¹⁰¹ *Nehcü'l-Belâğâ'*, s. 263, Hutbe, 232.

2- Ganimetleri Adalet Ölçülerine Göre Bölüştürmek ve Dağıtmak

Bir kişi, Hevâzin ganimetlerini dağıtırken Hz. Peygamber'e, ganimetleri adaletle dağıtması noktasında küstahlık etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Vay sana! Ben adalete riâyet etmezsem kim eder"¹⁰² mealindeki cevabıyla ganimetlerin adaletle dağıtılmasında hassas davrandığını uygulamalı göstermiştir. *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu hususa da işaret edilmektedir:

"Ey insanlar! Benim sizin üzerinizde hakkım var. Sizin de benim üzerimde hakkınız var: Bana vacip olan hak, size öğüt vermektir. Ganimetleri size bölüştürmektir. Bilmediğinizi öğretmektir. Sizi edebe sokmaktır. Böylece nasıl hareket edeceğinizi bilirsiniz, öğrenirsiniz..."¹⁰³

3- Esirleri Yaralamama, Öldürmeme ve Müsle Yapmama

İslam hukukunda temel ilke barış olduğu için Müslüman askerlerin, savaşta galip gelip düşman askerlerini teslim aldıktan sonra esirleri yaralama, öldürme ve hatta ölü askerlerin cesetlerini parçalama olarak ifade edilen müsle gibi İslam'ın onaylamadığı eylemleri gerçekleştirmeleri yasaklanmıştır. İnsanlık dışı ve insan onuruna yakışmayan bu uygulamaları, düşman askerleri bizim şehitlerimize yapıyor olsalar dahi müslüman askerler misliyle mukabelede bulunamazlar.¹⁰⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*'da bu hususa da işaret edilmektedir:

"Allah'ın izniyle düşman bozguna uğradı mı, dönüp kaçanı öldürmeyin. Üst olup tutsak ettiğinizi yaralamayın. Yaralanıp yere düşmüş olanı katletmeyin. Size sövseler, emirlerine sövseler bile kadınlara dokunmayın..."¹⁰⁵

¹⁰² Buhârî, Kitâbu Bedi'l-Halk, naklen *Fadâilü'l-Hamse*, II, 400.

¹⁰³ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 390, Hutbe, 34.

¹⁰⁴ Ebu Davud, III, 53. Müsle, başkalarına ibret olsun diye, burnunu, kulak ve benzeri uzuvlarını kesip, gözlerini oyarak kendisini çirkin bir şekle sokmak suretiyle düşmana ceza vermektir. Müslenin iki manası vardır. Biri, kısas ve mukabele bi'l-misil (yapılan işe aynıyla karşılık vermek); diğeri de öldürülen şahsın (maktulün) burnunu, kulağını ve diğer azalarını kesmektir. İslam hukukunda müslenin yasaklanan kısmı ikinci anlamdaki müsledir. (Bkz. ez-Zebidi, Zeynüddin Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Ahmed Naim, Ankara, 1980, I, 186).

¹⁰⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, s. 472, Hutbe, 14.

Sonuç

Nehcü'l-Belâğâ, dinin birçok meselesine ışık tutan ve yaklaşım sunan hikmetli bir eserdir. Eserde İslami ilimlerin birçok branşına dair bilgilerin olduğu görülmektedir. Bu çalışmada İslam savaş hukukunun temel ilkeleri ekseninde *Nehcü'l-Belâğâ* çalışma konusu olarak seçildi. Konuyla ilgili araştırmamızda görüldü ki, *Nehcü'l-Belâğâ*'da İslam savaş hukukuna dair ilkeler, yaklaşık olarak – zira net ifade kullanabilmek için eser üzerine yapılan şerhleri incelemek gerekir ki bir makale sınırlarını aşacağı gerekçesiyle incelemeyemedi- Kur'an merkezli ve Hz. Peygamber'in Sünneti eksenslidir. Anılan eserde savaş hukukuna ilişkin bilgiler büyük ölçüde Kur'an ve Sünnet ile örtüşmektedir. Buna göre *Nehcü'l-Belâğâ*'da İslam savaş hukukuna dair temel ilkeler, Kur'an ve Sünnet nokta-i nazardan bazı yerlerde doğrudan onaylanabileceği gibi bazı kısımlarda da dolaylı olarak onaylanabilecek bir mahiyet arz etmektedir. *Nehcü'l-Belâğâ*, doğrudan bilimsel bir eser olmadığı için konuyla ilgili ibarelerde çok farklı açılardan yorumlanacak cümlelerin bulunması, çalışmamızı bir hayli zorlaştırmıştır. Bu nedenle çalışmamız, eserin özelliği gereği bilimsel iddiadan uzak bir çalışmadır. Elverir ki bu ve benzeri çalışmalar, *Nehcü'l-Belâğâ*'nın bilimsel olarak mercek altına alınmasına ve birçok faydalı çalışmanın ortaya çıkmasına mütevazı katkı sağlar.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed-Rıza, Reşid, *Tefsiru'l-Menar*, Mısır, 1961.
Abdurrauf, Avn, *Fennü'l-Harbî fi Sadri'l-İslâm*, Kahire, 1961.
Aclûnî, Muhammed b. İsmail, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, Beyrut, 1351.
Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, İstanbul, 1992.
Aksu, Ali, "Nehcü'l Belâğâ'da Hz. Ali'nin Bazı Tavsiye Ve Uyarıları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2 – 2008, s. 35-54.
Aksu, Zahit, *İslam'ın Doğuşunda Sosyal Realite ile Hukuki Ayetler ve İctihadi Kaynaklar*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1977.
Alusî, Şihabuddin, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut, 1987, I, 472.
Ateş, Abdurrahman, *Tebliğ Eğitim ve Cihad Sürecinde Kur'an'ın Şiddet Soru-*

nuna Bakışı, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2000.

- Azzam, Abdurrahman, *Ebedi Risalet*, çev. H. Hüsnü Erdem, İstanbul, 1962.
- Beyhaki, Ahmed b. Ali b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad, 1344.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, İstanbul, 1992.
- Çiftçi, Ali, *İlke ve Amaçları Bakımından Kur'an'da Savaş*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993.
- Durmuş, İsmail, "*Nehcü'l-Belâğâ*", *DİA.*, Ankara 2007, XXXII, 539.
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistanî, *Sünenu Ebi Davud*, İstanbul, 1992.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu, Ankara, 1979.
- Hattâb, Mahmud Şit, *Komutan Peygamber-Hz. Peygamber'in Askeri Dehası*, çev. Ahmed Ağırakça, İstanbul, 1988.
- Hâzin, Ali, *Lübâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzîl*, nşr. M. Emin, Beyrut, ts, I, 266.
- Hazret-i Emir Ali İbn Ebi Talib, *Nehcü'l-Belâğâ*, Hz. Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri (Metnin Terceme ve Şerhi), Hazırlayan: Abdalbâki Gölpinarlı, Hk. 1418-Mil: 1997, 1-629.
- H. Ali, *Nehcü'l-Belâğâ*, (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözleri), Derleyen: eş-Şerif er-Radî, Ebu'l-Hasan Muhammed b. El-Hüseyin b. Musa el-Musevî, Çev. Adnan Demircan, İstanbul, 2007.
- Hudari, Muhammed, *Tarihu't-Teşri'l-İslâmî*, Beyrut, 1983.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1996.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn Haldûn*, Beyrut, 1989.
- İbn Kayyim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir, *Zâdü'l-Meâd fi Hedy-i Hayri'l-İbâd*, Kahire, ts.
- İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdilvahid, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, ts.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1985.
- İsfahanî, Râğîb, *el-Müfredât li Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Dâvûdî, Beyrut, 1992.
- Kâsânî, Alaüddin Ebu Bekir, *Bedâiu's-Senâî' fi Tertîbi's-Şerâî'*, Beyrut, ts.
- Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul, 1984.
- Karlığa, Bekir, "*Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı*", Yeni Ümit, 17/63, Ocak-Mart, İzmir, 2004.
- Killoğlu, İsmail, "*Savaş ve Hukuk*", İlim ve Sanat Dergisi, Ankara, 1986, sa. 8.
- Konevî, Şeyh Kasım, *Enîsü'l-Fukahâ fi Ta'rifâti'l-Elfâzi'l-Mütedavele beyne'l-Fukahâ*, thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysî, Beyrut, 1987.

- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, by., ts.
- Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye), Kontrol: Ali Himmet Berkî, İstanbul, 1985.
- Müslim, İbn Haccac Ebu'l-Hüseyin Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, İstanbul, 1992.
- Nargül, Veysel, *Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad*, (Atatürk Üniversitesi Sos. Bil. Enst., (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, İstanbul, 1992.
- Özel, Ahmet, *İslam Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı*, İstanbul, 1982.
- Şafî, Muhammed b. İdris, *Ahkmu'l-Kur'an*, talik. Kasım eş-Şimâî, Beyrut, ts.
- Şatbî, Ebu İshâk, *el-Muwâfakât fi Usûli's-Şerâ'*, şrh. Abdullah Dıraz, Beyrut, ts.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Serve, *Sünenü't-Tirmîzî*, I-IV, İstanbul, 1992.
- Turnagil, Ahmet Reşid, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul, 1972.
- Vahidi, Ebu'l-Hasen, *Esbâbu'n-Nüzûl*, thk. Mustafa Dîp Buğâ, Beyrut, 1993.
- Yakût, Şihabuddin el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, Beyrut, 1986.
- Yaman, Ahmet, *İslam Devletler Hukukunda Savaş*, İstanbul, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979.
- Zebidi, Zeynüddin Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Ahmed Naim, Ankara, 1980.
- Zuhaylî, *Alakatü'd-Devliyye fi'l-İslam*, Beyrut, 1987.
- Zuhaylî, Vehbe, *Âsâru'l-Harb fi'l-Fıkhi'l-İslamî*, Dimeşk, 1992.
- http://www.caferilik.com/kutuphanel/hadis/nehculbelagal/meal/nehcul_belaga.pdf (Erişim: 10.02.2012).
- <http://www.caferilik.com/kutuphanel/hadis/nehculbelagal/taniyalim.htm>. (Erişim: 17.12.2012).
- <http://www.filozof.net/Turkcel/nedir-ne-demek/12728-ganimet-nedir-ne-demek-ayetleri-hakkinda-bilgi.html>. (Erişim: 19.12.2012).

